

- Мир, 1990. 352 с.
2. Жалдак М., Латіньський В., Шут М. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики. Газета «Інформатика». Шкільний світ, 2004. №42 – 48.
  3. Іваницький О.І. Теоретичні і методичні основи підготовки майбутнього вчителя фізики до впровадження інноваційних технологій навчання: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 – теорія і методика навчання фізики. НПУ імені М.П. Драгоманова. Київ, 2005. 43 с.
  4. Інтерактивні симуляції для природничих наук і математики. Університет Колорадо. URL: <https://phet.colorado.edu/uk/>

СТРУКТУРА САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Гайда В. Я.

Тернопільський обласний комунальний інститут
післядипломної педагогічної освіти
E-mail: gaidavasil@gmail.com

Впродовж багатьох століть педагоги минулого неодноразово відзначали, що, незважаючи на важливу роль учителя, висока ефективність освітнього процесу досягається за рахунок власних зусиль учнів. Так, Я. Коменський у трактаті „Велика дидактика” закликав педагогів використовувати такі форми та методи роботи, за яких „учителі менше б учили, а учні більше б вчилися” [6].

Навчити дитину вчитися, дати їй уміння, з допомогою яких вона буде самостійно підійматися зі сходинки на сходинку довгого шляху пізнання – одне з найскладніших завдань учителя [8].

Узагальнюючи погляди учених [1, 2, 5] щодо суті самоосвітньої компетентності, враховуючи особливості освітньої діяльності учнів закладів середньої освіти та на основі власного досвіду [3, 4] будемо опиратися на таке визначення суті самоосвітньої компетентності: самоосвітня компетентність відображає емоційно-ціннісну готовність і практичну здатність до ефективної самоосвітньої діяльності з метою неперервного

вдосконалення теоретичної бази та практичних навичок та являє собою інтегровану якість особистості учня, що визначається певним чином організованими і структуризованими знаннями, самоосвітніми уміннями та навичками, чіткими мотивами освітньої діяльності, прагненням до самовдосконалення, зацікавленістю в якісній та ефективній самостійній діяльності, націленістю на здобуття освіти впродовж життя на основі ціннісних орієнтацій, що дозволять успішно вирішувати питання самореалізації та саморозвитку [3].

Виходячи з наведеного визначення, формування самоосвітньої компетентності учнів передбачає процес формування у школярів усвідомлення необхідності саморозвитку, готовності використання навичок самоосвіти відповідно до сучасних викликів інформаційного суспільства, оволодіння вміннями та навичками організації самоосвітньої діяльності, здатності працювати з різноманітними джерелами інформації задля набуття теоретичних знань і практичних навичок в освітньому процесі.

Розуміючи важливість формування потреби у саморозвитку та психологічної готовності школярів не лише отримувати нові знання, а й вдосконалювати старі на основі досвіду самоосвітньої діяльності та практично застосовувати ці знання, вміння та навички, тому потрібно детально проаналізувати структуру терміну «самоосвітня компетентність» для ефективно організації процесу формування самоосвітньої компетентності школярів та вирішення питань діагностики, щодо рівня її сформованості.

Дослідження багатьох науковців підтверджують, що компетентність є „діяльнісною характеристикою людини” [7]. Ця структура вміння вчиться передбачає, що той, хто навчається сам визначає мету діяльності або приймає учителеву; проявляє зацікавленість навчанням, докладає вольових зусиль; усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалити; має уміння й навички самоконтролю та самооцінки.

Отже, компетентність має структурно відображати відповідну діяльність. А самоосвітня компетентність структурно повинна містити складові самоосвітньої діяльності, серед яких ми виділяємо: ціннісно-мотиваційний, організаційно-змістовий, емоційно-вольовий та контроль-рефлексивний складники

самоосвітньої компетентності учнів закладів середньої освіти.

Ціннісно-мотиваційний складник визначає усвідомлення потреби учня у самовдосконаленні, наявність ціннісних орієнтацій особистості на оволодіння знаннями, пізнавальні мотиви; спрямованість на інтелектуальний саморозвиток, усвідомлення самоосвіти як особистісно та суспільно значущої діяльності. Цей складник ставить за мету спонукати учнів до процесу самоосвіти, виховувати ціннісне ставлення до освітньої діяльності, а також формувати системи цінностей, що дають змогу школярам розглядати самоосвіту як інструмент орієнтації у сучасному інформаційному просторі. Мотиваційна функція цього складника виконує стимулювання самоосвітньої діяльності учня та формуванні ціннісного ставлення до процесу самоосвіти, готовності до постійного самовдосконалення, розвитку стійкого інтересу до особистісного зростання.

Організаційно-змістовний складник перетворює пізнавальну мету на результат за допомогою засобів самостійної пізнавальної діяльності. І саме цей складник надає набутих знанням, навичкам та умінням діяльнісного характеру, який стає основою формування в учнів уміння самостійно діяти. Ефективність самоосвітньої діяльності визначається умінням планувати та координувати процесом самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Він охоплює такі вміння, як формулювання ефективної стратегії саморозвитку; визначення цілей і пріоритетів; раціональне планування та прогнозування дій, уміння раціонально організувати робоче місце.

Емоційно-вольовий складник забезпечує уміння емоційно переживати й осмислювати ціннісні орієнтації на отримання нового знання та проявляється в здібностях до мобілізації сил при подоланні труднощів, що виникають в процесі діяльності, у підтримці активності та певного емоційного фону, стимулюванні до активних дій, прояву наполегливості, витривалості, стриманості.

Контрольно-рефлексивний складник відображає оцінку самоосвітньої діяльності та її результатів, аналізувати та оцінювати результати діяльності, порівнювати досягнуті результати з запланованими. Рефлексивна діяльність вдосконалюється в освітньому процесі та дає змогу формувати

навички самооцінки та корекції подальших дій відповідно до висновків самоаналізу. Завдяки моніторингу визначається рівень сформованості самоосвітньої компетентності учня. Цей складник містить оціночні, коригуючі та прогножуючі вміння. Сформованість зазначених умінь забезпечить готовність учнів обирати ефективні засоби контролю вирішення завдань самоосвітньої діяльності, критично оцінювати результати діяльності; розробляти напрямки подальшого процесу професійного й особистісного саморозвитку.

Перспективою подальшого наукового пошуку бачимо вивчення чинників та обґрунтування педагогічних умов щодо ефективного формування самоосвітньої компетентності учнів закладів загальної середньої освіти.

Література

1. Бухлова Н.В. Сутнісний зміст поняття «Самоосвітня компетентність». Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2008. – №1. – С. 4.
2. Буряк В.К. Формування у школярів потреби в самоосвіті. Рідна школа, 2000, №9. – С. 55 – 57.
3. Гайда В.Я. Суть самоосвітньої компетентності учнів закладів середньої освіти. Стратегії інноваційного розвитку природничих дисциплін: досвід, проблеми та перспективи: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 21 березня 2019 р.) / гол. ред. колегії Н.А. Калініченко; ЦДПУ. – Кропивницький, 2019. - С.23 – 25.
4. Гайда В.Я. Формування дослідницької компетентності учнів в позаурочній роботі з фізики. Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. – Вип. 168. – С. 72 –75.
6. Зимняя И.А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования. Высшее образование. – 2003. – №5. – С. 34 – 42.
7. Коменский Я.А. Великая дидактика. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. М., 1982. Т. 1. – С. 242 – 476.].
- 8 Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб: Питер, 2001, 720 с. (Серия «Мастера Психологии») – С.466 – 467.
9. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи Вибр. твори: У 5-ти т. Т.4. - К: Радянська школа, 1977. - С. 391– 626.